

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การดูแลรักษาสุขภาพทางจิต โดยหมอสู่ขวัญในจังหวัดนครราชสีมา เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เหตุผลที่เลือกใช้วิธีนี้เนื่องจากการเก็บข้อมูลของ หมอสู่ขวัญ เกี่ยวข้องกับแนวคิด แบบแผน การถ่ายทอดองค์ความรู้ และวิธีการดูแลรักษาสุขภาพ ทางจิตประชาชนโดยหมอสู่ขวัญ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ต้องการความละเอียด และการเอาใจใส่ในการเก็บ ข้อมูล นอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องการศึกษาถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย ดังนั้นการศึกษาและ เก็บข้อมูลกับหมอสู่ขวัญจึงต้องมีความต่อเนื่องในช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อจะได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตและ การทำงานของหมอสู่ขวัญในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประชาชน และความพึงพอใจของผู้รับ บริการในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตโดยหมอสู่ขวัญ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรม ฝึกสังเกต ติดตามและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยผู้วิจัยได้มีการออกแบบการวิจัย (Research Design) และขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ ตำรา เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ เอกสารการประชุมสัมมนา แผนงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง โดยการทำ การอ่านและทำความเข้าใจแบบเจาะลึกในเรื่องของการสู่ขวัญ และแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ จนสามารถอธิบายและ วิเคราะห์ประเด็นที่สนใจแล้วจึงได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย

1.2 การศึกษาข้อมูลจากบุคคล ได้แก่ ผู้วิจัยได้ปรึกษาเบื้องต้นกับอาจารย์ที่ปรึกษาในเรื่อง ที่เกี่ยวข้องในการวิจัย และผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหมอสู่ขวัญ ในเรื่องของจำนวน ผู้รับบริการ หรือการได้รับความพึงพอใจ เชื่อถือ ศรัทธา จากประชาชนเพื่อให้หมอสู่ขวัญทำ การดูแลรักษาสุขภาพทางจิตของประชาชน โดยใช้เทคนิคแบบบอลล์หิมะ (Snow Ball Technique Sampling) โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูลจากประธานอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ตำบลท่าลาด อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา แล้วจึงขยายผลต่อไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน สมบูรณ์และหนาเชื่อถือมากที่สุด

1.3 ศึกษาบริบทเบื้องต้นทั่วไป ในเรื่องของวัฒนธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวกับสาเหตุและปัญหาทางด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยศึกษาข้อมูลทางด้านสุขภาพจากสถานีอนามัยท่าลาด และสถานีอนามัยโคกพะงาด ตำบลท่าลาด อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา และจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในฐานะผู้ใกล้ชิดกับแหล่งข้อมูล และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หน้าเชื่อถือและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

2. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาในพื้นที่ตำบลท่าลาด อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา เนื่องจากในพื้นที่แห่งนี้มีความหลากหลายของหมอพื้นบ้านภาคอีสานซึ่งได้แก่ หมอสมุนไพร หมอธรรม หมอมนต์ หมอมอ เฒ่าจ้ำ โดยเฉพาะหมอสู่วัยซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทหนึ่งที่มีประชาชนจำนวนมากนิยมมาใช้บริการในการดูแลสุขภาพทางจิตทั้งในยามสุขและยามทุกข์

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการใช้เครื่องมือในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) มาใช้เป็นวิธีการหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ และเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา โดยได้ใช้เทคนิคการศึกษาหลาย ๆ อย่างและแหล่งข้อมูลหลาย ๆ แหล่งมาเชื่อมโยง ประมวล จัดหมวดหมู่ และตรวจสอบเพื่อตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่แท้จริงในชุมชนที่ศึกษา รวมถึงเพื่อทำให้ลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันจะทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นไปด้วยความราบรื่นในขณะที่ทำการศึกษาวิจัย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลและการใช้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตทั้ง 2 แบบ ควบคู่กันไปในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3.1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าร่วมติดตามอย่างใกล้ชิดและเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการดูแลสุขภาพทางจิตประชาชนของหมอสู่วัย โดยการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างใกล้ชิดกับหมอสู่วัยและผู้รับบริการ

3.1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตโดยไม่ทำให้หมอสู้ขวัญรู้ตัวว่ากำลังถูกสังเกตในการดำเนินการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตประชาชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นธรรมชาติของความเป็นจริง และไม่ทำให้หมอสู้ขวัญเกิดความหวาดระแวงสงสัยหรือเกิดความอึดอัดในขณะที่ศึกษาวิจัย

3.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้รับบริการ ในเรื่องของความพึงพอใจในการดูแลรักษาสุขภาพทางจิตของประชาชนโดยหมอสู้ขวัญโดยมีผู้ร่วมในการสนทนากลุ่ม ครั้งละ 4-7 คน ซึ่งจะทำการสนทนากลุ่ม 14 ครั้ง ตามจำนวนหมู่บ้านที่มีหมอสู้ขวัญที่ผู้วิจัยทำการวิจัย การสนทนากลุ่มครั้งนี้ได้จัดให้มีการแสดงความคิดเห็นและทัศนะอย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา ในขณะที่สนทนากลุ่มนั้นได้มีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งคำถามเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้การสนทนาสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม และจัดกลุ่มนั่งสนทนาตามอัตราชาย แต่ต้องไม่นั่งห่างกันมากนัก โดยองค์ประกอบของการสนทนากลุ่มคือ

1. ผู้รับบริการ (ผู้ตอบคำถาม/ผู้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น)
2. ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator)
3. ผู้บันทึกการสนทนากลุ่ม (Note taker)
4. ประเด็นของการสนทนา
5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการสนทนา (กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง ฯลฯ)

3.3 การสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยจะสัมภาษณ์หมอสู้ขวัญหลังจากที่ผู้วิจัยและหมอสู้ขวัญมีความคุ้นเคย ให้ความไว้วางใจกันและไม่เกิดความรู้สึกแปลกแยก และผู้วิจัยจะตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมในรายละเอียดดังนี้

แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยจะใช้สัมภาษณ์หมอสู้ขวัญจะประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนแรก เป็นส่วนที่ใช้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ เช่น ชื่อการวิจัย วัน.เดือน.ปี. ที่สัมภาษณ์ ชื่อหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น
2. ส่วนที่สอง เป็นส่วนที่ใช้บันทึกรายละเอียดส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา สถานภาพสมรส จำนวนบุตร เป็นต้น
3. ส่วนที่สาม เป็นส่วนที่เป็นข้อคำถามการสัมภาษณ์ และที่จะเป็นคำตอบการสัมภาษณ์ ตามจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ ซึ่งได้แก่

- ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การสู้ขวัญ

- ระยะเวลาที่เป็นหมอสู่วัย
- องค์ประกอบ รูปแบบ หน้าที่ ของการสู่วัย
- ความสามารถในการสู่วัย หรือประเภทของกิจกรรมการสู่วัย
- ความพึงพอใจในการสู่วัย
- ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการสู่วัย
- ผู้มารับบริการ เป็นใคร มาจากไหน มาด้วยอาการอะไร หรือมีความต้องการอย่างไร เป็นต้น

ซึ่งคำถามของการสัมภาษณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงตามสถานการณ์ของผู้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการสัมภาษณ์ และไม่จำเป็นต้องสัมภาษณ์ในคราวเดียว อาจจะสัมภาษณ์ข้ามประเด็นได้โดยจะสัมภาษณ์ได้อีกครั้งในวันถัดไป โดยอาศัยสถานการณ์ความเหมาะสมและกาลเทศะ แต่จะต้องครอบคลุมทั้ง 3 ส่วน

3.4 วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการศึกษาวิจัย ได้แก่

1. เทปบันทึกเสียง ใช้ในช่วงการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม
2. แบบสัมภาษณ์ ใช้ในช่วงการสัมภาษณ์หรือสัมภาษณ์เสร็จจึงกรอละเอียดภายหลัง
3. กล้องถ่ายรูป ใช้ในช่วงของการทำการวิจัยทุกขั้นตอน
4. โทรศัพท์มือถือ ใช้ในการติดต่อกับหมอสู่วัยและผู้ให้ข้อมูล
5. เครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้ในการบันทึกและประมวลผลข้อมูล

จากอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อุปกรณ์บางอย่างเช่น เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป ผู้วิจัยจะทำการขออนุญาตผู้ที่เกี่ยวข้องทุกครั้งก่อนที่จะมีการเก็บข้อมูล

4. การตรวจสอบข้อมูล

นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบ โดยการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นประเด็นเดียวกันจากหลายแหล่ง คือ หมอสู่วัย ผู้รับบริการ และจากการสังเกตของผู้วิจัยเอง โดยการตรวจสอบแบบสามเส้า คือ ตรวจสอบว่าข้อมูลที่รวบรวมได้ต่างเวลา ต่างบุคคล และต่างสถานที่ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร ในกรณีที่ข้อมูลไม่สอดคล้องกันให้ตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ แล้วนำไปตรวจสอบกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลอีกครั้ง เพื่อเปรียบเทียบยืนยันและหาเหตุผลในการอธิบายข้อมูลให้ถูกต้อง ครบถ้วน และเชื่อถือได้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูล มาทำการแยกหมวดหมู่แล้ว หาความหมาย และตีความเพื่ออธิบายตามปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยทำการวิเคราะห์ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดของข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์ หรือใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในแต่ละครั้ง นำข้อมูลที่เก็บมา รวบรวมแล้วแยกหน่วยการวิเคราะห์ รวบรวมข้อคิดเห็นเป็นหมวดหมู่ตามหน่วยวิเคราะห์ เมื่อทำ การวิเคราะห์แล้ว ข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ยังไม่เป็นผลที่น่าพอใจก็จะเก็บข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ ซ้ำอีก ทั้งนี้เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักต่าง ๆ มีระบบการคิด และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน จึงใช้ ความพยายามสรุปสาระในบางประเด็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง และมีการวิเคราะห์ข้อมูลสลับกับ การเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง

การที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์วรรณนั้น เพราะผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องการดูแลสุขภาพสุขภาพทางจิตของประชาชนจากหมอสู่วัย ซึ่งหมอสู่วัย เป็นหมอพื้นบ้านภาคอีสานประเภทหนึ่งที่ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพสุขภาพประชาชนที่อยู่ในระบบ การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์พื้นบ้านถือว่าเป็นระบบการแพทย์เชิงวัฒนธรรม ซึ่งมาจากสังคม ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง คือ การมีระบบความรู้ ความเชื่อที่สอดคล้องกันระหว่าง หมอผู้ให้การดูแลสุขภาพ หรือผู้ป่วยซึ่งเจริญเติบโตภายใต้ระบบวิถีชีวิตที่มองโลกแบบเดียวกัน ดังนั้นบางช่วงจะยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมพร้อมคำพูดเป็นภาษาท้องถิ่นพื้นเมือง ซึ่ง แฝงไปด้วย แนวคิด ความเชื่อ วิธีการดูแลสุขภาพสุขภาพ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของ หมอพื้นบ้าน เพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพของกระบวนการศึกษาตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงสุดท้าย ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลการวิเคราะห์โดย วิธีสามเส้า คือ การตรวจสอบข้อมูลว่ามีความแตกต่างในด้านเวลา บุคคล สถานที่ ว่ามี ความสอดคล้องกันหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำมาวิเคราะห์ สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยต่อไป